

tályos polgáriskolától. Akkortájt némely körökben gyakran emlegették, hogy a 7 osztályos polgáriskola «hivatalnok képző» (!) iskola akar lenni és ezen a címen ellenszenvvel tárgyalták a jogosítványok dolgát. Nem kell hivatalnok képző iskola, ennél fogva a 7 osztályos polgáriskolának jogosítvány nem adható! Ez volt a jelszó. Ennek a jelszónak, a «hivatalnok képző» iskola elnevezésnek tarthatatlanságát, a jelzett felfogásnak jogtalan és kultúraellenes jellegét épen a M. P. hasábjain mutatta ki dr. Kovács János («A polgáriskola szükségessége»). Az ő fejtegetésével elintézettnek tekinthetjük azt a kérdést, hogy adhatók-e katonai és polgári jogosítványok a 7 osztályos polgáriskolának. Ennek a kérdésnek megfejtésében feltétlenül helyes az az elv, amelyet e folyóirat X. Y. cikkírója (1906. évf.) így fogalmazott meg: «Minden jogosítás jogszerű tartozéka azon tanulmányoknak, amelyek a jogosítás szükségleteit kielégítik». A jogosítások nem privilegiumok. Ezeknek osztogatásában se rokon-, se ellenszenv, sem pedig *ad hoc* kitalált jelszavak és elvek nem irányadók, hanem tisztán az, hogy a kérdéses iskolafaj milyen és mekkora foku tudást és képességet tud a végző tanulóiban biztosítani. Erre nézve pedig a tanulmányi rendszer, a tanárképzés és a felügyelet összevetése alapján kapunk felvilágosítást. Ilyen felfogással újra napirendre tűzendő nem az, hogy adhatók-e jogosítványok, hanem hogy tanulmányi rendszerénél, tanárképzésénél fogva mely jogosítványok illetik meg a teljes polgári fiúiskolát. A megfelelő jogosítványok megadását egyébként nemcsak a jogszerűség követeli, hanem a célszerűség is. Csakis megfelelő jogosítványokkal ellátva lesz képes a polgáriskola a közép- és a kereskedelmi iskolákból a nem oda való elemeket elvonni, enyhíteni azok zsufoltságán és ezzel könnyebbé tenni azoknak az iskolafajoknak, hogy saját különleges céljuk (a tudományos továbbképzésre előkészítés, illetőleg szakoktatás) érdekében behatóbban munkálkodjanak.

Győri Vilmos.

4. A felsőbb leányiskola megoldatlan kérdései.

1. Mikor a felsőbb leányiskola 1875 körül miniszteri rendelet útján megalakult, a közvélemény örömmel üdvözölte Molnár Aladár ideális szempontú alkotását, mert megelégedett azzal, hogy leányai számára általános műveltséget adó leányiskolát kapott. Ezt a leányiskolát azonban a társadalmi viszonyok fejlődése, nagyfokú változása következtében át kellett alakítani. A gyakorlati élet hatása elől nem zárkozhatott el, kénytelen volt időnként a követelt változtatásokat végrehajtani. Hét ízben történt ez. Az idő folyt tovább, a középosztály s az egész ország helyzete folyton másképpen alakult. Az élet és a közfelfogás ezekhez simult. Belátták, hogy a nőnek is joga és szüksége

van arra, hogy a férfakkal egyenlő, vagy ahhoz hasonló középfokú kiképzésben részesüljön, tudományos pályára léphessen és kenyérét éppúgy megkereshesse. A nők mélyebb műveltségét megköveteli 1. a házaselet harmóniája, a nő és férfi boldogsága, 2. a gyermekek helyes anyai nevelése; a kenyérkereset lehetőségét 3. a nehéz gazdasági viszonyok, az általános drágaság, 4. a férfiak óriási számban növekedő nőtlensége; a tudományos pályára való lépést 6. a női értékek országos érdekű kiaknázása. A felsőbb leányiskola az élet e sürgető követeléseiével áll szemben. Bizonyítják ezt a tanári testületek, amelyek évek óta sajnálattal kénytelenek megállapítani, hogy hat év alatt becsületes munkát nem képesek végezni, a leányok lelkiismeretes kiképzésére éppúgy nyolcz év kell, mint a fiúkéra. A háztartási és továbbképző tanfolyamok úgyszólván sehal sem váltak be. A szülők részéről valóságos lázas hangulatot tapasztalhatunk. Követelik leányaik számára a mélyebb, nyolcosztályú középiskola, érettségi vizsgálat útján vagy másféle módon kenyérkereseti pályára való előkészítést, a nők részére a legtöbb pálya megnyitását. Erről tanuskodik és ennek következménye, hogy a felsőbb leányiskola V. és VI. osztályaiban a legtöbb intézetben kevés a tanuló, mert a növekedéke a IV. osztályból gyakorlati pályára mennek, tanítónőképzőbe, női kereskedelmibe, nőipariskolába, női gazdasági iskolába stb., vagy óriási erőfeszítéssel elvégzik a gimnáziumot, a legtöbben magánúton, ami ugyancsak keserves munka. A felsőbb leányiskola lassanként polgári leányiskolává alakul, ami teljesen ferde irány és amitől mindenkor húzódozott. A korszükséglet szülte Budapesten az állami leánygimnáziumot, mely túlszűfolt, úgy hogy oda rendkívül nehéz bejutni; Fiume, Kolozsvár megkapták a leánygimnáziumot, Pozsony, Kassa, Szeged, Arad, Győr, Trencsén stb. is követeli és roppant erőfeszítéseket tesz, hogy megkapja. A felekezetek leánygimnáziumot állítanak, így Kolozsvárott a Regnum Marium, Debreczenben a reformátusok. A városok és egyesületek is arra törekednek. Valóságos forrongás van a közönség, de a szakemberek körében is. Kétségtelen, hogy gyors, de higgadt reformra van szükség. Mert egyszer már elhamarkodták a reformot. Megnyitották a nők előtt az egyetemet, anélkül, hogy rendszeres és teljes középfokú leányoktatásról gondoskodtak volna. Európai hírű és országos érdekű volt a vívmány, de hiányzott a megalapozás. Ez okból most tervszerűen, fokozatosan és alaposan kell kielégíteni a közönség, a nők jogos érdekeit, de elsietni sem szabad. Meg kell hallgatni a városok, a szülők, a nők kívánságait, a nőnevelők tapasztalatait és tanácsait, tekintetbe kell venni az eddigi reformtervezeteket; az Országos Közoktatási Tanács, a minisztérium és a képviselőház azután döntsenek.

A közkívánság az, hogy alakuljanak nyolcosztályú leányközépiskolák, melyek általános műveltséget adjanak és kenyérkeresetre előkészítsenek, képesítsenek. Ezidőszerint sok reformtervezet van forgalomban.

De Geradó Antonia (l. Pesti Hirlap 1913 május 25. sz.) a szülők, az élet követelését legkevésbé akarja figyelembe venni. A mai felsőbb leányiskolát nyolcosztályúvá fejlesztené és azt kiegészítené gimnázialis kurzusokkal. Nála a pályára való előkészítés kivételes lenne. Hasonlóan gondolkozik Klimkó Mihály. Beleegyeznek, hogy más leányközépiszkola-fajokat létesítsenek, de csak nagy aggodalommal; sokkal jobban és feltétlenül szükségesnek tartja a mai felsőbb leányiskola nyolcosztályúvá való kiépítését, ahol aztán a leányokat házi hivatásukra készítenék elő (l. a lőcsei felsőbb l. isk. értesítőjét az 1912/3. tanévről). Az utolsó felsőbb leányiskolai igazgatói kongresszus (1911.) kidolgozott egy igen alapos reformtervezetet, melyet Révy Ferenc, a felsőbb leányiskolák miniszteri biztosa a Közoktatási Tanács elé juttatott. Erről sokat írtak, de hitelesen és egész terjedelmében még nem ismeretes. H. Ö. szólt róla a Pesti Hirlap 1913 ápr. 11. sz.-ban. Ennek a tervezetnek lényeges kívánásai a következők: nyolcosztályú leányreáliskolát kíván, amely érettségi-féle vizsgálatával egyetemre, polgári tanítónőképzőbe, hivatalnoki pályára, kereskedelmi akadémiára, képzőművészeti főiskolára képesítene. A felső tagozat négyosztályú gimnáziummal egészülne ki. A nyolcosztályú leányközépiszkola mellett lenne 1 vagy 2 évfolyamos háziasszonyi iskola. Nevelőnőket is képezne. Kézimunka, torna, háztartástan és ének kivételével mindent egyetemi végzettségű tanerők tanítnának. Otrók Mihály más reformtervezetet készített (Pesti Hirlap 1913 ápr. 25., máj. 22., O. K. T. K. 1913 jun. 5. és a trencsényi áll. felsőbb leányisk. 1912/3. értesítője). Egységes leányközépiszkolát akar, mely a III. osztálytól bifurkációs volna, 1. klasszikus, 2. modern irányú nyolcosztályú leányiskola, minden pályára képesítene. Fontosnak tartja a női tárgyak tanítását (kézimunka, ének, rajz, egészségtan, háztartástan). E tervezet készítője nem fél a nők pályáraözellésétől, meg akarja őket kimélni a magántanulás keserű kenyerétől, a kenyérkereseti pályák nagyrészének megnyitását sürgeti számukra, hogy így a női mozgalmak és törekvések helyes irányba terelődjenek. Lehetővé akarja tenni, hogy minden nagyobb vidéki város leányközépiszkolát kapjon. A Református Tanáregyesület javaslata (1913.) nyolcosztályú leányközépiszkolát óhajt, mely latint és modern nyelveket tanítana, a leányiskolai tantárgyakat elhagyná, minden pályára jogosítana. Az Országos Nőképző Egyesület reformtervezete szerint az alsó négy osztályában egységes leányközépiszkola

az V. osztálytól kezdve három ágra szakadna: 1. négyosztályos felsőbb leányiskolára, 2. négyosztályos gimnáziumra, 3. felsőbb női kereskedelmi iskolára.

Ezekből a tervezetekből a következő kívánságokat lehet kiolvasni: a női léleknek megfelelő mélyebb középfokú iskolát kellene alakítani, amely általános műveltséget adna, de épp úgy, mint az általános műveltséget adó fiúközépiskolák, végbizonyítványával, esetleg érettségi-féle vizsgálatával a kenyérkereseti pályák legnagyobb részét megnyitná. A felsőbb leányiskola alsó négy osztálya a modern nyelvek tanításával alapot adna, melyre négyosztályú leányreáliskola épülne; ez közel áll a mostani hatosztályú felsőbb leányiskolához. Így egyrészt meg lehetne szüntetni a nagyközönség jogos panaszát, hogy a felsőbb leányiskola semmire sem képesít, másrészt mélyülne a tanulmány. A négy alsó osztályú alapra épülhetne továbbá négyosztályú leánygimnázium és négyosztályú női kereskedelmi iskola. A női kereskedelmi iskola eddig nagyrészt egy évfolyamú volt és a fiú kereskedelmi iskolákhoz kapcsolták. Átmeneti állapotnak tűnhetett, de ideje, hogy ennek jellege és színvonala is megüsse a mértéket, másrészt, hogy a nőnevelők kezébe kerüljön, ami, azt hiszem, mindenki meglegedését vívná ki. A felsőbb leányiskola négy alsó osztályára lehetne építeni még a nőipariskolákat három osztállyal, hogy akinek elméleti kiképzéshez kedve nincsen, így alkalmal legyen magát gyakorlati pályán értékesíteni, ha éppen kenyérkeresetre lenne utalva. A nyolcosztályú leányközépiskolák fölé két évfolyamú háztartási és gazdasági iskolát kellene alakítani, ahova azok a leányok járnának, akik főiskolai tanulmányokra nem lépnek, hanem otthon maradnak. Szükséges, hogy a női középiskolák végbizonyítványa előtt a főiskolák mind megnyiljanak, ahol rendes tanulók lehessenek, oklevelet szerezhessenek, egyetemi magántanúrrá képesíttessenek.

2. Az új tanítási tervek kidolgozásában tekintetbe kell venni a fiúközépiskolákban talán rövidesen megvalósuló reformokat, a modern élet, a gyakorlati és tudományos világ követelményeit, el kell hagyni a fölösleges sallangokat, amiket a f. l. i. már egy félszázada cipel magával, ellenben mindig tekintetbe kell venni a női érdekeket és szempontokat; nem a teljes egyformaság, hanem a női lélek értékeinek ki-művelése és kihasználása legyen a jelszó.

Ezzel kapcsolatban említtem meg a leányközépiskolai utasítások kidolgozását. Évtizede már, hogy megígérték, de még mindig nem készült el. Kétségtelen, hogy jó tanerőnek nem sok szüksége van rá, de egyöntetű irányítása miatt annál nagyobb lenne az értéke. Sokkal szükségesebbnek tartanám azonban, ha vezérkönyveket kapna a

a leányiskolai tanári testület, az egyes tárgyak módszertanát és az ehhez fűződő összes neveléstani kérdések kidolgozását és útmutatókat, hogy így a nőneveléstan tudománya és gyakorlata fellendüljön és gyümölcsöket hozzon. Ez kissé költséges volna, de ezek a vezérkönyvek óriási szolgálatot tennének e nagyfontosságú nemzeti kérdésnek.

3. Igen fontos teendő a leányközépiskolai rendtartás és szervezet pontokba foglalása. Sajnos, eddig a fiúközépiskolák szabályzata volt irányadó, amit bizony sokszor lehetetlen a leányiskolában alkalmazni, de felesleges is, mert ellenkezik a nőneveléstannal és nőlélektannal, s mások a hagyományok és sok a kivétel. A legtöbb eltérő szabály csak ötletszerű, szokásszerű, úgyhogy majd minden iskolában másképpen és néha bizony nem jól van. Igaz, hogy rohamos fejlődésben levő intézményben egészséges ez, nem is gondolok szabálymániára, de igenis vannak dolgok, amiket precizizálni kell, tekintetbe véve a női testet és lelket, bizonyos meghatározott irányt és szellemet jelölni, egyező szokásokat, szabályokat teremteni. Itt volna az ideje, meghallgatva a tanári testületeket és igazgatókat, kiadni a leányközépiskolai rendtartást és szervezetet.

4. Leányiskoláknál igen fontos a tankönyvek kérdése. Tankönyveink — tisztelet a kevés kivételnek — nagyrészt igen gyengék. A legtöbb fiúiskolai tankönyv átdolgozása. Igaz, hogy e gyengeségnek kettős, alapos oka van. 1. Kevés felsőbb leányiskola van, ezért kevés tankönyv fogy el, már pedig mai napság a tankönyvkiadás óriási percentre dolgozó kapzsi üzlet. Felsőbb leányiskolai tankönyvkiadásra nem igen vállalkoznak. Versengésről szó sem lehet. 2. A felsőbb leányiskola reformja már majdnem egy évtizede húzódik és így a tankönyvírás lehetetlen mindaddig, míg ez dülőre nem jut. Szükséges volna azonban a leányközépiskolai tankönyvek írását előmozdítani, mert a kiváló tankönyv a leányiskolákban a tanítás jelentékeny előnye. Kívánatos volna, hogy a minisztérium néhány ezer koronát áldozzon e célra, pályadíjakat tűzzön ki, a legjobb tankönyveket 1000—1000 koronával jutalmazza. Ezeket azután könnyű volna könyvtárusi forgalomba hozni.

5. Szinte létérdeke a leányközépiskolák fejlődésének a tanerők helyes megválasztása és kiképzése. Kétségtelen, hogy a tanítás anyagának mélyítésével, a tudományos és kenyérkereseti pályára való előkészítéssel karöltve kell járnia annak, hogy ezentúl nemcsak a felsőbb osztályokban, hanem az alsókban is kizárólag egyetemi végzettségű tanárnők és tanárok tanítsanak. A gyakorlati tárgyakban is a legnagyobb fokú előképzettséget kell megkívánni. Véget kell érnie annak, hogy csak elméletben hangoztatjuk ezt, de gyakorlatban nem vesszük keresztül.

6. A felsőbb leányiskola sohasem akart polgári leányiskola lenni, nem azt a célt tűzte ki, más az eszköze és szelleme. A polgári tanítónőképző pedig kizárólag a polgári iskolai tanításra készít elő és arra képesít (elég furcsa az is, hogy a polgári tanítónőképző gyakorló iskolája felsőbb leányiskola és nem polgári leányiskola). Teljesen helytelen, hogy felsőbb leányiskolában más képzettségű tanerőket alkalmaznak, jóllehet most már vannak tanárnők és a jövőben még nagyobb számmal képezhetők. A felsőbb leányiskolának egy fontos problémája tehát a tanerők kiképzése. Az elemi, polgári tanítónőképzők és az egyetemek kizárólag a férfitanítói tanítják, de a nőnevelés elméletébe és gyakorlatába nem vezetik be a jelölteket, se nőlélektant, se nőneveléstant nem tanítanak, a nőnevelés intézményeivel és szervezetével nem ismertetik meg a jelölteket, különösen az egyetemen nem. Ez pedig így nem reális. A kezdő tanerők így egészen tájékozatlanul dolgoznak, se a céllal, se a nivóval, se a nőlélektannal, se a nőneveléstannal, se a nők érdekeivel és jogos kívánságaival nem igen vannak tisztában. Így céltudatos és szakszerű munka nem lehetséges, csak helyben való mozgás. Ezen segíteni kell okvetlenül, még pedig úgy, hogy az egyetemen ezek kötelező tárgyak, illetve tananyagok legyenek, melyeket elő kell adni, melyek a pedagógiai vizsgálatnak tárgyai; a gyakorlati évet pedig leányközépiszkolában kell tölteniök azoknak, kik leányközépiszkolai képesítést akarnak szerezni, ki kell mondani törvényben, hogy csak az ilyen képesítésű tanerőket lehet leányközépiszkolában alkalmazni.

7. Fel kell vetni a leányközépiszkola felettes hatóságának kérdését. Sokan vannak, akik szeretnék a leányközépiszkolákat a fiúközépiszkolákkal egybeolvasztani, hogy így középiszkolai jellege és színvonala meglegyen. Evégből a fiúközépiszkolák főigazgatói alá helyeznék a felsőbb leányiskolákat. Az eddigi állami, felekezeti és városi leánygimnáziumoknál így is van ez. Kétségtelenül helytelenül. Azok sem a női tárgyakat, sem a nőnevelés eltérő eredményeit értékelni nem fogják, de meg áttekintésről, egységes vezetésről sem lehet úgy szó. Ezt csak a nőnevelés szolgálatában sokat tapasztalt ember tudja megtenni. Annyi az eltérő vonatkozás, melyeknek szabadon kell érvényesülniök és fejlődniök, hogy csak így lehet megoldani a kérdést.

8. A felsőbb leányiskolákkal kapcsolatos internátusokat is rendezni kell, ezeknek az iskolához való viszonyát megállapítani. A temesvári igazgatói kongresszus szótöbbséggel az internátusnak az iskolától való elválasztását kívánta. Sokan ellenségei maguknak az internátusoknak. Kétségtelen, hogy a kérdés jó megoldása esetén virágozni fognak és hasznos munkát végeznek. A szétválasztással

megszűnnék az iskola és az internátus közötti sok kellemetlen összeköttetés, ami a két igazgatónak való alárendeltséggel, a kettős irányú fárasztó munkával, a férfi igazgatással járt. Az internátus teljesen a család szerepét vehetné át. Külön miniszteri biztos, külön női erők, külön szervezet alá kerülnének. Ezzel megszűnnék az a visszás helyzet, hogy a nevelőnői állást csak átmenetnek tekintsék a felsőbb leányiskolához való kerülésig. Természetesen ehhez szükséges a nevelőnőképítés reformálása, az internátusok egységes szervezetének kidolgozása. Pontosan körvonalozni kell az igazgatót, a nevelőt, gondnokot, betegfelügyelőt, ruhatárosné stb. jogait és kötelességeit. Hárszabályt kell alkotni, mely a közönségre, a gyermekekre, a nőnevelőkre kötelező. Hivatalos gyűléseket kellene tartani, melyeknek jegyzőkönyvét a női miniszteri biztos elé kell juttatni. Neveléstani útmutatásokat kellene kiadni. Internátusi igazgatót csak volt nevelőnő lehessen. Az internátusi nők külön státust alkossanak. (O. K. T. K. 1912. §342—343., 1913. 841—842.)

9. A felsőbb leányiskola ügyét szolgáló nőnevelők régi óhaja, hogy az egész intézmény törvényhozásilag rendeztessék. Eddig csak miniszteri rendeletek intézkedtek róla. Kétségtelen, hogy ennek sok jó oldala volt, mert a fejlődés szabadságát biztosította és lehetővé tette az esetről-esetre való intézkedést, az intézetek önálló, egészséges fejlődését, ami női iskolákban óriási fontosságú. De mindenki bízik abban, hogy a törvényhozás elveti a nőkkal szemben való elfogultságát, a nőnevelők évtizedes tapasztalatai alapján ajánlott módon fogja megoldani a magyar felsőbb leányiskola reformját, lehetővé teszi hazánkban is, mint Németországban megtörtént, hogy a nők mélyebb műveltségre tehessenek szert, megnyitja teljes bizalommal és támogatással a pályák nagy részét, hogy egyrészt a családok vagy magukat fenntartani tudják, másrészt lelki értéküket kifejtve, maguknak boldogságot, a nemzetnek pedig jólétet teremthessenek.

10. Égetően szükséges a leányközépiskolák számát szaporítani, többnek helyét megváltoztatni. Évek hosszú folyamán leszűródött tapasztalatok szerint ugyanis Budapesten nincs elegendő állami leányközépiskola. Míg fiúközépiskola nagyszámban van, addig állami leányközépiskola csak kettő, a VI. ker. Andrássy-úti és a még kiváltságosabb Erzsébet-Nőiskola felsőbb leányiskolája. Joggal elvárja Budapest közönsége, az államtisztviselők, hogy az állam lehetővé tegye a középosztály leányai számára a mélyebb kiképzést, még pedig minél előbb. De több vidéki felsőbb leányiskolának a helye sem szerencsés, és ami fő, távolról sem arányos számuk a fiúközépiskolák számával. A középosztálynak — sajnos — még a lehetősége sincs megadva, hogy leányait kiképeztesse, pedig az állam érdeke, hogy a nőket

is hosszabb tanulmányi időhöz szoktassa és mélyebb műveltség szerzésére ösztönözte.

11. Többször felvetődött már a felsőbb leányiskolai tanárok között az a gondolat, hogy jó volna külön egyesületet alkotni. Igaz, hogy nem volna népes egyesület, de létjogosult, sőt feltétlenül sürgős és szükséges, hogy a középfokú nőnevelés kérdései ott felvetődjenek, kidolgoztassanak. Propagandát kell érdekeinknek csinálni és a minisztérium segítségére lenni. Szükség volna egy szaklapra is, mely a leányközépiskolák helyzetét, kérdéseit, érdekeit megvitassa, a nyilvánosságot felvilágosítsa, az együttműködést és érzést kifejlessze.

Bitténbinder Miklós.

5. A főiskolai nevelés és oktatás kérdéseiből. A főiskolai nevelés és oktatás kérdéseivel önállóan eddigelé csodálatosan keveset foglalkoztak hazánkban. A középfokú oktatásból a XVIII-ik században szinte észrevétlenül, fokozatos fejlődéssel nőttek ki nálunk a kollegiumok és liceumok theologiai, jogi és bölcséleti kurzusai. Köztudomás szerint Mária Terézia szabályozta először államilag a főiskolai oktatást, ő tette igazán európai értelemben vett egyetemmé a régi nagyszombati több karú akadémiát, vagyis studium generalet és ő alapította a katolikus jellegű királyi jogakadémiákat. S ez utóbbiakban ő adta meg a típust, melyhez hasonlóvá fejlődni a felekezeti jogi főiskolák és csendes bölcséleti karok fokkonként igyekeztek. Ám magának az oktatási módszernek kérdésében — igen helyesen — nagyon tartózkodó volt a Ratio Educationis. Nem is kívánatos e rendet kívülről erőltetni a főiskolákra. Tudományegyetemi oktatásunk legszomorúbb korszaka volt az, amikor II. József, és az ő példájára későbbi uralkodóink is, illetőleg oktatásügyi kormányközegek, kezdtek beleavatkozni abba, mit és hogyan tanítsanak az egyetemen. Ezzel szemben megváltás volt az 1848. törvény az egyetemi tanszabadságról, amely persze csak 1867 óta, az alkotmányos korszakban valósult meg igazán.

Nagy örömeire a szép vívmánynak, aztán elkezdtünk szabadon berendezkedni Budapesten s a vidéken az egyre szaporodó, különböző fajta akadémiákon, főiskolákon. Csupán a tantárgyak címei tekintetében maradt meg a legfelső, egységes irányítás. Hogy aztán az egyes studiumok címe alatt, a rendesen nagy és alig körülhatárolható tudománynak mely részét adja elő a professzor s a vizsgálatokon mit kérdezzen a jelöltektől, ez teljesen az illető szakoktatójának szabad elhatározására hagyatott.

A főiskolai ágazatok tanáraivá régebben olyan férfiakat neveztek ki vagy választottak meg nálunk, akik valamely hasonló karak-